

LINUM

Informationsblad från Skånelin

Hösten 1994

Nordiskt Linseminarium, Järvsö den 1-2 december 1993

Bengt Uppström

I början på december 1993 ägde en Nordisk Linkonferens rum i Järvsö. Ca 60 personer från Sverige, Danmark, Finland, Norge, Irland och Frankrike deltog.

Mötet började med en utflykt från hotell Järvsöbaden, där mötet ägde rum, till Hälsingegården, där Christina Wreding, linkonsulent och linansvarig i Gävleborgs län, visade "upplevelserummet" och berättade om verksamheten på Hälsingegården. Därefter åkte vi till Ewert Åsberg som berättade om linberedning och visade bråknings- och skåkningsmaskiner. Ewert demonstrerade också på sedvanligt entusiastiskt sätt en prototyp till en häcklingsmaskin samt visade varmrötning.

Den mera vetenskapliga delen av konferensen inleddes på hotell Järvsöbaden av länsrådet Inga-Lill Raela från länsstyrelsen i Gävleborgs län. Hon påpekade linets betydelse för Hälsinglands utveckling och att detta inte gått utan alla de eldsjälar som arbetar där.

Undertecknad, Bengt Uppström, redogjorde för utsädes- och sortsituationen i Sverige samt för utvecklingen i projekt "Lin tjugohundra", där målet är att få fram en ny sort av oljelin med mycket låg halt linolensyra och ca 70 % linolensyra. Målet är nära.

Fin Højgaard från Dansk Fiber Industri/Avlerforening på Jylland, berättade om erfarenheterna från detta danska spånadslinprojekt. Föredraget handlade både om odlingsteknik och efterföljande behandling.

Linföreningarnas erfarenheter av rötning redovisades av Margareta Sjöberg, Orsa. I Skåne skördas ofta linet i slutet av juli medan man i norr oftast tar linet i slutet av augusti, varför rötningens betingelserna är olika. Olika rötningssmetoder beskrevs också.

Dr Lindsay Easson från Nordirland berättade om sina försök med alternativ till landrötning. En kontroversiell metod var att behandla linet med glyphosat. Detta var uppenbarligen det mest lyckade försöket.

J P Bruggeman, Lille, Frankrike talade om ångcottonisering och erfarenheterna från Frankrike. Han inledde även den andra dagen på Stene gård om lin som textil råvara. Föredraget beskrev den industriella gången mycket detaljerat från början till slut.

På kvällen, första dagen, i samband med middagen, underhöll Järvsö spelmannslag. Dessutom ägde en mycket uppskattad mannekänguppvisning med lokalt designade och uppsydda kläder rum.

Sven-Erik Larsson från Örebro Linutveckling AB beskrev på sedvanligt engagerat sätt utvecklingen i Örebro med oljelin. Sven-Erik beskrev de olika produkter som man tar fram i Örebro samt avslutade med att visa en ny produkt baserad på linfrögel som nu säljs för att lindra muntorrhet under namnet Salinum.

Bodil Pallesen från Landskontoret for Planteavl i Danmark berättade om produktion av linfiber för industriell användning. I mina anteckningar finns följande ord som kan ge en antydning om föredraget: papper, takplattor, isoleringsmaterial, ersättning för asbest i bromsbelägg, spånplattor och briketter.

Lewenhaupt från ALA-gruppen redofördjupad linstudie om de försök som med lin som geotextil. Försöket gick få erfarenheter om hur olika pappers- med olika lininblandning fungerade täckning mot ogräs.

Nygren från Konstfack lade konst- spekter på användningen av linpapper ation och Wanja Djanaieff, Konstfack om sitt arbete med lingarn och visade lning, Liv i Lin, som fanns på Stene i hade bl a gjort en matta i form av en a.

utande debatten på Järvsöbaden leddes rt Söderström. Han provocerade med om linet har någon framtid som in- råvara. Industriellt har man inte ångt. Ekonomin är alltid svår när det . Vi skall alltid konkurrera med billiga och oljeprodukter. Det finns inget be- verk i Sverige. Cay Bond, trendkonsult, att vi måste lära oss betala för vad roduktion kostar. Holma-Hälsinglands köper allt lin från södra Europa. I rgs län vill man satsa på kultur och tuf Brangenfeldt påpekade att linfibern framtid som ersättning för glasfiber. na är billigare att framställa än glasfi- de är flamsäkra. Kanske kan linfiber blast i bilar när dessa skall återanvän- fanns en klar optimism för linet, kan som avslutning.

ren av seminariet, Riksgruppen för Li- veckling har gett ut en dokumentation idor. Förmodligen kan den erhållas från uppen på Lantbruksuniversitetet.

ima
Persson

glad och tacksam, att jag blev den ut- som fick representera Skånelin vid Lin- n på Sätergläntan 6-7 augusti. ett fint mottagande deltagarna fick. I upp till Sätergläntan mötte oss Greta ons linfält. Hon hade tillsammans med män och andra sakkunniga planerat or sädd, så att det skulle stå i full blom ssa dagar. Den ovanligt varma, torra ren gjorde, att det var just avblommat. ed hjälp av långa vävnader så lyste det

linblått på grindstolpar och vid alla entréer, där det fanns medverkande.

Vid välkomsthälsningen av Ingegärd Oskarsson i den välfyllda, naturligtvis, "blå salen" fick vi höra: "Idag blommar intresset för lin som aldrig förr" och att Henryk Zienkiewicz har en stor del i linets fortlevnad. Roligt för en skånelinmedlem att höra, att Henryk Z blir uppmärksam. Han har ju varit till så stor hjälp också i vår förening.

Så följde en dag med intressanta föredrag. Av utrymmesskäl måste jag begränsa mig här i Li- num och kan inte återge mycket mer än titlarna. Vi hörde Bo Smeder ALA tala om "*Alternativ användning av linfiber, översikt av dagsläget*". Det handlade mycket om "Industriell använd- ning, som inte är textil."

Sören Persson, LRF gav en "*Rapport från och utvärdering av aktuella projekt*". Han lät oss veta att, "Arealstödet inom EU är 4 000:-/ha. Då går 50 % till odlaren, 50 % till linbered- ningsverket och stöd till forskning ges med 400:-/ha. Han menade att, "Det krävs långsiktig och kvalitetsinriktad satsning, och utan EU kommer inte dessa stödnivåer att vara möjliga för svensk odling."

"*Hur skall vi använda linoljan*" var titeln på det föredrag, som färgproducenten Milis Schil- ler höll.

Sten Sandström, Holma-Hälsingland och Dick Johansson, Klässbols Linneväveri talade om "*Linnet i dagens svenska linneindustri*." Vi fick höra om "*Svensk Damast*" av Ann-Sofi Topeli- us.

Efter att vi hört konsthistorikern, eller som han helst vill kalla sig folkbildaren, Åke Livstedt, berätta om "*Linnet på bordet*" så skulle vi lära oss att bryta servetter. De som glömt att ta med servett hemifrån kunde köpa sig en "nobelservett". Det blev en hel del "solfjäder" och "kopplade gevär". Inte någon vågade sig på "svanen" eller "franska liljan", som vi fick höra, var en typisk begravningservett. Var och en satte sin namnbricka på den servett man brutit, och så användes den för placering vid kvällens "*Middag i linets tecken*".

På söndagen kunde man titta på en hel del ut- ställningar och det fanns en marknadsgata med linprodukter. Likaså fanns det en hel del aktivi- teter. Det gällde att välja, för allt kunde man inte hinna med.

På en linstämma är det roligt att träffa "gamla" linvänner, inte bara från olika delar av vårt land utan även från grannländerna. En ny bekant- skap blev Merja Norrholm från Finland, som

berättade att hon och hennes man driver en lin- och utsädesgård. Fiberlin odlas på c:a 15 ha och de är Skandinavien's största enskilda fiberlinodlare. En effektiv bråknings- och skåktningslinje finns på gården och man fårtrötat allt.

Årets spinnegille

Kirsten Persson

Årets spinnegille hölls i Asmundtorps Hembygdsgård, utanför Landskrona, söndagen den 8 maj. 30 personer bänkade sig till förmiddagskaffe med hembakade linbullar. Det var spinnare och spinnerskor med anhöriga. Även våra linvänner från Småland kunde hälsas välkomna. Det är roligt och viktigt med dessa träffar. Erfarenheter runt linhanteringen och spinningen utbytes. Hur rötat vi, hur sätter vi upp linet till spinning, skall hjulet gå vänster eller höger m m? Så ett par förmiddagstimmar gick fort innan det var dags med gemensam lunch.

Rönnebergs Härads Hembygdsgörelse hade hela dagen medlemmar på plats, som visade runt på gården och visade de förnämliga samlingarna.

På eftermiddagen var allmänheten välkommen. Solen och värmen hade också hörsammat vår inbjudan, så hembygdsgörelsen serverade 75 gäster kaffe med goda hembakade kakor på ången utanför kaffestugan. Landskrona Vuxenskola bjöd på underhållningen genom "Luggudeharporna" och inomhus hade ordnats en fin utställning från IM med linnekläder, vackra broderade kläder, dukar, gardiner m m. Ett fint samarbete med Hembygdsgörelse, Vuxenskola och IM bidrog till en minnesvärd dag.

Smålänningarna var inte sena att tacka och inbjuda till 1995 års spinnegille.

Tänk, om vi kunde samla ihop oss till en buss! Vi skulle nog kunna räkna med ett fint mottagande på Ljungby torg då spinnare och spinnerskor med rockar anländer.

Kanske något att tänka på och få svar på vid årsmötet mars 1995.

1995 års Spinnegille

Lördagen den 6 maj 1995 inbjuds linspinnare till det årliga spinnegillet på Ljungby Gamla Torg.

Deltagarna samlas kl 10 00, spinner och dricker kaffe och utbyter erfarenheter.

Allmänheten hälsas välkommen kl 13 00 att delta i gillet och titta på utställningen.

Matsservering finns på området.

Väg: Mot Ljungby centrum till vänster vid trafikljuset.

Ljungby Hembygdsgörelse o Vuxenskolan hälsar alla välkomna.

Hur vi upplever "brydestuan"

Småländska linhälsningar från Anna, Marianne och Birgit

Då vi har odlat lin i många år och berett det på gammalt vis, har vi fått känna på hur arbetsamt det är. Vi var glada när vi kom i kontakt med Skånelin och brydestuan.

Bråkningsen är ju det jobbigaste i hela proceduren och därför hade vi samlat en hel del rötat lin och inte kommit längre, men sen vi började göra den årliga utflykten till Svalöv med vårt lin har det blivit så mycket både bättre och roligare att fortsätta.

Nu har ju "brydestuan" också blivit utrustad med den stora skåkturbinen, som fungerar bra, särskilt till stora partier lin av lagom längd och även om den för ett förfärligt oväsen och är jobbig att städa så går det verkligen undan.

Har man däremot bara små mängder lin och kanske lite ojämn kvalitet och längd så tycker vi nog att det lilla skåkthjulet är att föredra även om det tar längre tid.

I stort kan vi dock inte nog värdesätta "brydestuan", för hade inte vi kommit i kontakt med våra vänner i Skåne och upptäckt fördelarna med att få utnyttja maskinerna, så hade vi säkert inte kommit över bråkningsen, men nu är det inga problem och sen är det bara det mera lättsamma och roliga kvar med att häckla och sen fortsätta med spinningen, som man kan göra i sin egen takt. Kan man sen sätta upp en väv, om än aldrig så enkel, så är det en särskild känsla att följa linfröet till färdig produkt.

Vi vill därför rekommendera alla som har gammalt oberett lin liggande eller de som vill odla lite som hobby, att ta kontakt med Skånelin för att få hjälp med de tyngsta momenten och vi hoppas verkligen att föreningen Skånelin ska lyckas med att driva linhanteringen och "brydestuan" framåt trots kärva ekonomiska ramar.

Vind i seglen

Kirsten Persson

Vind i seglen har verkligen Lingänget i Båstad, numera 15 st, och de kör för fullt.

De har bl a deltagit på "Hantverksdagen i Ängelholm". Då Torekov firade 650-års jubileum deltog de där en dag med linberedning. En grupp pensionärer i Förslöv har tillsammans med länsantikvarien i Kristianstad län restaurerat en gammal "brydestua". Den ligger vid Förslövs nya vårdcentral. I direkt anslutning till den förlade lingänget 1994 års linfält och har så låtit pensionärerna ta del av hela linprocessen, från ryckning till spinning. Pensionärerna är nu så duktiga och engagerade, att på "Kulturdagarna 21-23 oktober" skall de elda i "brydestuan" och visa linhanteringen för allmänheten. Skolorna i Ängelholm och Torekov har fått undervisning i linberedning av "gänget" och i projektet "Sverige Väver" deltar de vecka 39 under mottot "Sverige väver - Bjäre väver". Det blir på Boarps Hembygdsgård, som är "lingängets" fasta punkt. Där kommer att visas "Vävnader vävda i vår tid". Allt från trasmattor till flamsk. Skolorna kommer att förlägga sina slöjdtimmar dit och få möjligheter att prova bandvävstol, bandgrind, stor vävstol, spinnrock m m.

Under helgen får även allmänheten prova på. Denna utställning ingår också i "Kulturdagarna 21-23 oktober". Sedan blir det inte så lång tid för återhämtning. Gänget skall nämligen även medverka på julmarknaden i Grevie, som Kristianstad läns Hushållningssällskap anordnar.

Det är väl inte konstigt, att detta duktiga lingäng fått mottaga "Vuxenskolans kulturpris 1994" för deras stora intresse att föra traditionen vidare "Från frö till färdig duk".

I samma veva damp det ner en inbjudan till dem, att besöka Almedahls fabriker i Dalsjöfors, för att se verksamheten där och även besöka linnuseet. Med kulturprispengarna,

1 500:-, i børsen, så skulle de ge sig av någon dag efter vårt samtal.

Vi önskar "gänget" *Lycka till* och hoppas att de fick en fin dag i Dalsjöfors. Det är de värda.

Skånelin söker fotografier

Eskil Persson

Skånelin håller på att etablera ett fotoarkiv innehållande bilder skildrande linodling, linberedning, spinning och vävning eller annat, som

beskriver hantering av spånads- och oljelin inom vårt område. Har Du fotografier i dubblett att avstå till oss, så vore vi tacksamma att få dessa med uppgifter om vad bilden illustrerar samt en angivelse vilka personer som förekommer.

Ansvarig för fotoarkivet är Eva Ekstrand, Dagstorp, pl 891, 244 93 Kävlinge. Hon tar gärna emot Dina bidrag till vår fotodokumentation kring lin och linarbete.

Lin-sport

Eskil Persson

I sportens värld finns sedan några år en tävlingsform som kallas triathlon. Som namnet antyder är det en tävling, som delas in i 3 avsnitt. I den vanligaste formen krävs av deltagaren att inledningsvis simma 4 km, därefter bestiga en cykel och förflytta sig 90 eller 180 km för att avslutningsvis löpa ett helt eller halvt maratonlopp dvs 21 eller 42 km. Allt detta sker i ett sträck utan pauser. Först i mål efter löpningen vinner.

För att nå framgång i triathlon krävs förutom fysisk styrka en envishet och ihärdighet av oanade mått.

I den stora och hängivna skaran i Sverige av linintresserade finns det åtskilliga som ägnar sig åt något som skulle kunna kallas "linets triathlon". Det är alla dessa, som på egen linlycka och med egen hand producerar från frö till fiber och därefter spinner, väver och designar sin slutprodukt av vävnad eller klädesplagg. Detta långa förlopp av idogt arbete kan indelas i tre faser, odling, beredning med spinning samt vävning med design. Sällan eller nästan aldrig går alla dessa moment att genomföra inom loppet av ett år.

För att lyckas med hela den långa processen, från frö till vävnad, fordras onckligen en viss fysisk styrka och därtill envishet och ihärdighet, men också linkänsla, dvs känslan för när materialet är moget att gå över från en fas i processen till nästa. Stegen i processen är många och det finns därför många tillfällen att göra fel, dvs misslyckas med slutprodukten. Av felet lär man sig till kommande odlingsäsong och kastar sig då oförfärat in i en ny lång kedja av arbetsmoment.

På samma sätt som man beundrar det simmande / cyklande / löpande spånstfenomenet, har man anledning att beundra dessa hängivna bä-

rare av det lintextila kulturarvet, som lägger sin tid och ger sin själ åt det exklusiva linarbetet.

Många - alltför många - linodlare som arbetar i hemslöjdsskala har oftast stora problem med arbetsmomenten bråkning och skäktning. Även rötning kan vara tungarbetad. Det är vanligt att bråkningen sker med den välbekanta, ålderdomliga bråken och att skäktningen sker med skäktniv mot skäktstol eller möjligen med skäkthjul.

Skånelin har sedan 1991 en tekniskt väl utvecklad "brydestua" belägen mitt i Svalövs samhälle. Skånelin vill gärna marknadsföra de resurser som kan bjudas i dess "brydestua" så att flera linintresserade, även utanför Skåne, kan komma till Svalöv för att på ett snabbt och enkelt sätt bråka och skäkta.

Bråkningsmaskinen är en nykonstruktion, tillverkad av Lans Mekaniska Verkstad i Teckomatorp. Det är en förbättring av Sätergläntans modell, som ritades av Henryk Zienkiewicz, genom att Skånelins skäkt har ytterligare 2 valspar, vilket oftast betyder att linet blir färdigbråkat efter en passage genom bråkningsmaskinen. Alldeles vid sidan av bråken finns en ny skäktturbin tillverkad i Polen med mycket hög skäktningskapacitet. Kapaciteten förmodas vara tillräcklig för att skäkta hela Sveriges spånadlinproduktion på ett fåtal dagar. Skäktturbinen är av traditionell typ, som i ett moment skäktar både topp- och rotända med greppväxling på turbinens mitt. På välrötat och i Svalöv bråkat lin har utfallet av tåga efter skäktningen varit alldeles utmärkt.

Ett problem med maskinell bråkning och skäktning är oftast dammcirkulationen kring maskinerna. Lösning på detta relativt stora problem har varit ett sinnrikt och effektivt sugaggregat som med lätthet klarar dammsugningen kring båda eller endera av maskinerna. De oundvikligen förekommande bullerproblemen elimineras med gängse typer av hörselskydd.

Skånelins brydestua kan också erbjuda möjligheter till häckling i beredningslokalen. Ofta vill odlaren dock utföra häcklingen senare och på hemmaplan. Därför planerar Skånelin att erbjuda intresserade att fritt låna hem, för kortare och längre användning, uppsättningar av extrema finhäcklor. Denna möjlighet att låna häcklor hoppas Skånelin ha realiserat till våren 1995.

"Brydestuan" uthyres per timme mot en mindre avgift. Av försäkringsskäl måste man för att få lov att använda "brydestuan" vara medlem i

Skånelin. Förstagångsanvändare måste ha 1 timmes handledning för att lära sig maskineriets funktion.

Till alla linodlare som lika långsamt som strävsamt sliter hemma med sitt tunga linberedningsarbete vill Skånelin föreslå ett arbetsbesök i "brydestuan", för att på någon eller några timmar genomföra momenten bråkning och skäktning. "Brydestuans" faciliteter står till intresserades förfogande alla veckans dagar - alla tider på dygnet.

Förhandsbokning av "brydestuan" kan göras hos Betsy Persson, tel 0413-700 05 eller Kirsten Persson, tel 0418-603 03.

Känn Er välkomna!

Öppet brev till Alcro från en Skånska-Gårdare

I min brevlåda fick jag i våras en broschyr kallad SPEKTRUM - EN TIDNING OM FÄRG, VÄGG OCH GOLV FRÅN DIN SPEKTRUM-HANDLARE. VÅR/SOMMAR 94. På omslaget finns en vacker färgbild från ett fiskeläge. I förgrunden en hamn med en vitmålad fiskebåt speglade sig i det klara vattnet, vid kajen rödmålade fiskebodas och i bakgrunden gul- och gråmålade boningshus.

Bilden väckte mitt intresse; tankarna inriktas på det som är ursvenskt och vackert. Omslaget anslår tonen för innehållet i broschyren, det utlovar mer av samma vara på följande sidor. Den första artikeln på sidorna 4-7 handlar om familjen Wirmén som man får följa när "de renoverar sitt 30-talshus". Huset är ett egna hem i Enskede med gulmålad typisk locklistpanel. Paret Wirmén vänder sig till flera färghandlare för att få råd och tips och fastnar till slut för en Spektrum-butik där Per och Marie tycker att de får svar på sina frågor. Så börjar arbetet. Först tvättas fasaden med Alcro Hustvätt och en högtryckstvätt. Därefter skrapas all lös färg bort och ändträ och trärena ytor impregneras med Grundolja 90. Så grundmålas panelen med Alcro Utomhusgrundfärg. Så målas med Alcro Stugfärg, som "är den färg som håller kulören och glansen längst" och "som man kan få tio års garanti på".

Stugfärg, det låter gammalt och hederligt. Och en gammal och hederlig färg ska det ju till när man målar ett 60 år gammalt trähus. Jag letar över sidorna efter någon information om vad

för slags färg Stugfärgen är. Jag börjar ana oråd då jag läser att häng- och stuprännor var av plast "och då är Alcro Stugfärg en utmärkt färg". Jag bläddrar vidare till sidan 16. Här finns en bild av ytterligare ett äldre trähus, i det här fallet en villa med brutet tak och panelad fasad som jag uppskattar är byggt på 1910-20-talet. Nu är huset målat chockrosa och det nylagda taket består av imiterat tegel, formpressad och plastad plåt. Rubriken under bilden förkunnar: "Alcro Stugfärg, färgen som inte tappar glansen". Här får jag reda på att Alcro Stugfärg är en akrylatfärg. En plastfärg. Vidare står följande mening: "Det har sagts att akrylatfärgen är tät, men det är en modern myt. Den släpper ut fukten i ångform genom färgfilmen".

I denna broschyr med sin vackra omslagsbild av traditionell svensk bebyggelse har jag nu redan läst om två svenska traditionella trähus som blivit målade med plastfärg. Blev husen kvar i sin svenska tradition? Möjligen blir de offer för en annan svensk tradition, auktoritetstraditionen. En svensk är ofta auktoritetstrogen. När någon som han upplevt som en auktoritet säger något, då tror han bläögt på vad han får höra. I det här fallet har det äkta paret Wirmén fått tveivelaktiga råd från Alcro och bläögt följt dem. Bägge de nämnda husen har varit linoljefärgsmålade. Det enda rätta hade varit att fortsätta med samma färg. Det hade varit enklare och det hade bevarat husens ursprungliga skönhet och trävirke. Dessutom hade det blivit enklare att åter måla om husen efter 10-20 år. Vi vet ju alla hur svårt det är att få bort plastfärg från våra hus. Tekniker är fullt sysselsatta med att uppfinna nya verktyg för ändamålet.

Varför påstår jag att husen blivit vackrare? Mycket av skönheten i ett hus är det naturliga åldrande som det går igenom. En linoljefärg bryts långsamt ner av UV-strålningen, färgen kritar. Men till skillnad från plastfärgen som bleks och åldras fult, så ger de traditionella pigmenten tillsammans med linoljan ett naturligt och vackert åldrande. Den glans som Alcro Stugfärg inte tappar, den tappar linoljefärgen. Den blir matt och ljuset reflekteras mildt och vackert i färgpigmentet. Är sedan pigmenten hämtade från naturen som t ex guldockra, så får man en mild och vacker färgverkan. Dessutom bevaras virket bättre.

Nå, var nu omslagsbilden av fiskeläget bara en till intet förpliktande dekoration på omslaget till

Alcros broschyr? På sidan 10-11 finns 3 hus avbildade som representanter för svensk byggnadstradition. En gulmalad mangårdsbyggnad med glasveranda och snickarglädje får representera linoljefärgen. Här kan jag läsa: "Intresset för de traditionella färgtyperna ökar. Den gamla, fina linoljefärgen har en nästan 200-årig historia, men får ständigt nya beundrare, särskilt ägare till äldre hus som tidigare målats med linoljefärg." Här klargörs att det är ett intresse utifrån som fått Alcro att börja saluföra linoljefärg. Den innehåller endast kallpressad linolja från lin som odlats i Sverige.

Något mer om vad Alcros färg innehåller får vi inte veta. Jag besöker Spektrumaffären i Helsingborg och lyckas efter en del besvär att få personalen att ta fram en hink linoljefärg ur förrådet. Innehållet framgår inte. Jag ringer Conny Brandt på Alcro i Stockholm. Han vet inte heller vad linoljefärgen innehåller mer än linolja och zinkvitt. Han ber att få ringa upp mig. Senare samma dag ringer han upp mig och berättar att färgen också innehåller titanvitt, standolja och fyllna'-medel av något slag, och lacknafta. Jag undrar varför de har tillsatt lacknafta och Conny Brandt säger att det beror på att terpentint är allergiframkallande medan lacknaftan är cancerogen. Eftersom Alcros linoljefärg är avsedd för utomhusmålning, så har man bedömt riskerna med att andras in ångorna från lacknaftan som mindre än risken att få terpentin på huden. Han berättar att Tekniska Högskolan i Stockholm gjort undersökningar i ämnet, vilka väglett Alcro i arbetet med lösningsmedel.

Jag ringer till Arbetskyddsstyrelsen där jag får veta att aromhalten är avgörande, terpentint är lika hälsoskadligt som lacknafta och dessutom allergiframkallande. Dock finns det en lacknafta som har en aromhalt som är mindre än 3 %, vilken ska ställas mot 17-22 % hos vanlig lacknafta. Vilken slags lacknafta finns det i Alcros färg? Uppgiften att lacknaftan skulle vara cancerframkallande är enligt Arbetskyddsstyrelsen felaktig, både lacknafta och terpentint ger däremot hjärnskador vid kraftig exponering.

Eftersom jag ju hört, av vår egen Allan Linder som varit yrkesverksam målare både före och efter kriget, att många av hans kolleger fått hjärnskador av lacknaftan på 50- och 60-talen, så ställer jag frågan om hur detta går ihop. Tjänstemannen svarar att man målade på ett

annat sätt med linoljefärgen förr i tiden. Målarna blev inte exponerade av terpentinet i samma grad som då de började mala väggar med alkyd efter kriget. Mängden terpentin i färgen var liten och linoljefärgen ströks ju i allmänhet inte över så stora ytor. Nu innehöll alkyderna en mängd andra lösningsmedel, förutom lacknaftan, t ex thinner och andra mycket skadliga ämnen. Det förklarar de allvarliga och vanliga yrkesskador som målarna drabbades av på den här tiden. Det är alltså inte bruket av terpentin som är skadligt, utan mängden lösningsmedel, särskilt av de mer aggressiva slagen. Tekniskt är terpentinet överlägset lacknaftan, den uppgiften har jag från antikvarier, fönsterhantverkare och träbåtsspecialister.

Vad är då en alkyd? "Alkyd är en polyester som modifierats genom reaktion med en fettsyra eller fettsyraglycerid." (Nationalencyklopedin) Alkyden är ett syntetiskt bindemedel som uppfanns under kriget som en ersättning för linolja.

Jag kan här inom parentes berätta att jag under miljövärdskonferensen i Stockholm 1972 intervjuade en amerikansk professor som menade att den explosion av syntetiska ämnen som kom efter andra världskriget är ärkeskurken i miljöförstörelsen.

Alkyden är ett plastbaserat bindemedel, det är hårt och mycket tätt. Målar man utomhus med en alkydfärg, riskerar man att underlaget skadas då det inte kan andas fritt. Man riskerar också att färgen flagnar av. Det säger sig själv att det blir mycket skrap- och sliparbete när man ska till att måla om. Linoljefärgens vackra åldringsegenskaper går man också miste om.

Men åter till linoljefärgen och texten i broschyren. "Alcro Äkta Linoljefärg tillverkas i enlighet med de traditionella recepten och rekommenderas av Riksantikvarieämbetet för målning av gamla kulturhus." Varför inte av 30-talshus eller nybyggda trähus, undrar man. Jag tror knappast att Riksantikvarieämbetet skulle avstå från att rekommendera linoljefärg även i de senare fallen. Linoljefärgen är ju den äldsta och mest beprövade färgen i landet. Experterna på renovering i arkitektutbildningen i Sverige har vittnat om hur mycket gammalt trävirke under ett vittnande skikt linoljefärg befunnits vara kärnfriskt.

På motsatt sida på uppslaget som bär den vackra rubriken "Svensk Målningstradition" finns en bild av en korsvirkeslänga i vinkel. Bilden är ett bra exempel på hur ett korsvirkeshus uppfattas av någon som inte satt sig in i traditionen. Är det Alcro's experter som stått för råden, så har de gett goda anvisningar om hur man begär ett kulturmord. Korsvirket är svartmålat, inte tjärat med en fin ljusbrun, dalbränd trätjära. Facken är livlöst vita, kanske är den ursprungliga kalken övermålad med Alcro Muresco. Muresco är ännu en plastfärg i Alcro's sortiment som nämns under bilden av skånelängan, dock utan att det framgår någonstans i broschyrens text. Den upplysningen finner man på burken i affären.

Under rekommendationen att använda Muresco kommer så en "Nyhet": "Alcro kalkfärg för dig som håller på traditionen. Alcro Kalkfärg är våtbländad och baserad på kalk och krossad vit dolomit." Traditionell kalkfärg blandas inte med dolomit. Traditionell kalkfärg består av våtsläckt kalk som blandas med vatten i proportionerna 1:5. Så enkelt är det. Vad för slags kalk som Alcro blandat i sin kalkfärg framgår inte. Är det hydratkalk eller våtsläckt kalk man använt? Det har stor betydelse vilken man använder, den våtsläckta är den torrsläckta vida överlägsen. Överhuvudtaget är Alcro ytterligt försiktig med att ge innehållsdeklarationer både i broschyren och på förpackningarna. Till slut föreslår Alcro som det säkraste alternativet för puts- och betongfasader att man använder Alcro Silikatfärg. Vi får väl hoppas att skånelängan inte putsats med betong. Den skånelängan som Alcro valt i sin broschyr avslöjar stora brister på grundläggande kunskaper om den skanska byggnadstraditionen. En halvdörr lackeras inte vit med svarta gångjärn. Kontursågade och blåmålade foder spikas inte kring fönstren för att dölja övergången mellan timra och karm. Fönstrens dimensioner väljs efter äldre förebilder, inte som här i ett fall med liggande, rektangulära rutor.

På sidan 13 föreslås att man impregnerar sina utomhusmöbler med Alcro träolja som innehåller äkta svensk, rå, kallpressad linolja. Det låter som ett vettigt alternativ, men snart visar det sig att mer än hälften av träoljan, 55 %, består av lacknafta. "Vissa tillverkare", skriver Alcro, "späder ut träoljan med mera lacknafta än vad som behövs. Alcro gör tvärtom." Alcro späder alltså ut sin träolja med mindre lacknafta än vad som behövs. Jag tror inte att det behövs

mer än högst 20 % lösningsmedel i oljan, och då skulle jag välja balsamterpentin. Båtexperten och arkitekten Staffan Claesson i Göteborg menar att terpentinet transporterar syre med oljan in i virket, så att den kan oxidera och stabilisera virket även på djupet.

På sidan 17 finns en bild på en timrad stuga i skärgården. Väggarna är svartgrå på ett sätt som ska associera till åldrat, tjarat virke. Alcro föreslår här att stugägaren använder sig av företagets Fasadlasyr som förutom alkyd innehåller "ett unikt oljebindemedel (?) som gör den mycket väderbeständig." I två av Fasadlasyrens kulörer, silvergrå och gammelmör, finns dessutom ett särskilt skydd mot solens ultraviolettera strålar, små osynliga metallflingor som reflekterar det skadliga solljuset.

Till den lilla sportstugan i skärgården hade jag nog valt Roslagsmahogny, dvs lika delar rå, kallpressad linolja, terpentin och trätjära. Dock hade jag minskat på terpentinet, eftersom den råa, kallpressade linoljan är så tunnflytande i sig själv. Vissa trätjärer har svårt att lösa sig med terpentin, då kan T-sprit vara ett lämpligt alternativ.

Den här lilla genomgången får mig att tänka på vårt broderland Danmark. Där finns det en professur i kalk. Jag tycker att det är på tiden att vi får en svensk professur i linolja, vår gamla fina råvara som säkert skulle kunna användas till mycket mer än till vackra färger och impregnering.

Och Ni på Alcro, när tänker ni ta Ert ansvar för den svenska byggnadskulturen?

Med tveksam hälsning
Otto v Friesen

Linnet i Brösarpsbygden *Karin Bringert*

Denna otroligt varma sommar har gått hårt åt linnet. Linnet kom upp fint efter sådden i slutet av april. Men med den extremt kyliga vår vi hade så kom linnet inte riktigt igång med tillväxten. När så den varma och sköna sommaren kom på midsommarafton och sen stannade hela juli månad tog det hårt på linnet. På Glimmebodas magra jord brändes nästan allt linnet bort. Den sista dagen i juli ryckte vi enstaka strå och fick ihop c:a 15 små buketter till etemeller.

Hos Claes i Brösarps Ångar växte linnet (Henryk) lite bättre och såg relativt fint ut, men det visade sig att det var mycket lätt och svampigt och tomt på fiber. Ingenting att röta och bereda till spinning.

I Rörum, hos Carla, såg linnet bättre ut, men hur kvaliteten efter rötningen blir det återstår att se. Carla hade sått Nike.

Glimmebodagruppen efterlyser linfröet VASA. Om det är någon som har gott om VASA är vi intresserade att köpa frö. Det har visat sig att Vasa går bäst på Glimmebodas torra och magra jord. Ring till Britt-Marie Persson, tel 0414-73 210.

Sista söndagen i juli visades linberedning och spinning hos Kerstin på Linlyckan i Eljaröd. En jämn ström av intresserade besökare trotsade värmen och lyssnade på Claes som berättade om linets väg från frö till linlock och visade praktiskt hur linberedning går till. Karin spann och visade prov på vävnader där linets naturliga färger, beroende på skörd och rötning kommer fram.

På Östarpdagen demonstrerade Glimmebodagruppen linberedning och spinning utanför brydestuan. Tyvärr var inte vädret det bästa för linberedning och vi fick bära in allt i brydestuan flera gånger eftersom regnbyarna avlöste varandra. De som trots regnet och blåsten hade tagit sig till Östarp var mycket intresserade av det vi visade. Speciellt unga människor är mycket intresserade och vill veta mer.

Den 21 augusti var det tid igen med demonstration av linberedning. Ett glatt gäng drog iväg till Önnestad och till Sverige-Amerikadagen som anordnades av Vasa-orden. Vädret var fint och publiken mycket intresserad av det vi hade att visa.

På Gammeldagsmarknaden i Åhus den 27-28 augusti visade Claes Johnsson m fl linberedning i Skånelins regi och det såldes många linbuketter och andra linprodukter.

Den 11 september visade och berättade Albo hembygdsförening hur det gick till vid linberedning vid Illstorps brydestua förr i tiden.

Eldriven spinnmaskin

Vi är några stycken, som gått samman om inköp av eldriven spinnmaskin. Den är alldeles utmärkt till spinning av blånor. Den räcker till för fler. Om någon är intresserad av att hyra den, så går det bra efter hänvändelse till *Eva Eskilsson, tel 0418-35 374.*